

TEKSTISTÄ TOIMINTAAN

Pirjo Karvonen *Oppikirjateksti toimintana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 632. SKS, Helsinki 1995. 236 s. ISBN 951-717-884-0.

Kun kielentutkimuksen mielenkiinto alkoi 1970-luvulla kääntyä lauseensisäisistä ilmiöistä lauseidenvälisiin suhteisiin, kulkivat suomalaiset kielentutkijat edellä tai ainakin kansainvälisen tutkimuksen valtavirrassa. Nils Erik Enkvistin johdatus tekstilingvistiikan peruskäsitteisiin ilmestyi 1970-luvun puolivälissä, paljon ennen monia alan klassikoiksi luokiteltavia saksan- tai englanninkielisiä tekstilingvistiikan yleisesityksiä. Åbo Akademin tekstilingvistiikan tutkimusryhmän vaikutus fennistiseen tekstintutkimukseen on ollut huomattava. Laajojen tekstiaineistojen analyysimenetelmien kehittämisessä ovat tärkeässä asemassa olleet Oulun yliopiston korpushanke ja sen yhteydessä syntyneet julkaisut sekä Lauseopin arkiston tietokonekorpus. Alusta alkaen on fennistiikassa ollut selvää myös se, että tekstintutkimus on tieteidenvälistä toimintaa — tai että teksti tutkimuskohteena ainakin tarjoaa mahdollisuuden tieteidenvälisyyteen.¹

Kansallisten tieteiden kohtalonyhteys tekstientutkimuksessa on 1990-luvulla heikentynyt. Tekstien parissa puuhaavat kielentutkijat eivät useinkaan seuraa kirjallisuudentutkijoiden työtä, eikä kielentutkimus välttämättä kiinnosta muiden kansallisten tieteiden edustajia.

Uusien yhteistyökumppaneiden etsimi-

nen kansallisten tieteiden ulkopuolelta on ollut yksi osa suomalaisen kielentutkimuksen uudistumista. Kansainvälisen tekstintutkimuksen kehitys on perustunut paitsi kielen ja kirjallisuudentutkimuksen yhteyteen myös yhteistyöhön psykologien ja sosiologien kanssa. Sosiologian ja kielentutkimuksen liitosta syntyneen keskustelunanalyysin kohteena ovat keskustelut, puhutut tekstit. Puheen sosio-kulttuurisen luonteen korostaminen ja keskustelunanalyysin kunnianhimoisen tarkka kvalitatiivinen analyysimenetelmä ovatkin tarjonneet myös kirjoitettuihin teksteihin suuntauneille tutkijoille uusia mahdollisuuksia — ja haasteita.

1970-luvun tekstikieliopeista ja tekstejä lauseiden tapaan autonomisina yksikköinä tarkastelevasta tekstilingvistiikasta on parin vuosikymmenen aikana kuljettu mo-
neen suuntaan. Fennistisiä tekstintutkijoita yhdistää funktionaalinen näkemys kielestä. Teksti nähdään kielen käytön ilmiönä, ja tekstit, niiden tuottaminen ja vastaanotto pyritään sitomaan sosio-kulttuurisiin kehyksiin.

Tekstilingvistiikan perinne jatkuu nykyään tehtävässä fennistiikassa hyvin laajalla alueella: tekstilingvistisiä koheesiokojen kartoituksia on ilmestynyt viime aikoina vähän, mutta tutkimuksia, joissa koh-

¹ Hyvä osoitus tieteidenvälisyyden merkityksestä tekstejä tutkivissa kansallisissa tieteissämme on Auli Viikarin toimittama Kirjallisuuden Tutkijain Seuran vuosikirja 35 vuodelta 1983. Siinä kertomustekstiä ja kertomista pohtivat niin kielitieteilijät kuin folkloristit ja kirjallisuudentutkijatkin.

teena on puhuttu tai kirjoitettu teksti kontekstissaan, ilmestyy koko ajan yhä runsaammin keskusteluntutkimuksesta lehdistön kielen tutkimukseen, murretekstien kieliopin tutkimuksesta tekstilajien ominaisuuksien selvittelyyn. Tekstuaalinen tarkastelu, diskurssinäkökulma, tuntuu nykyfennistiikassa, oli sitten kyse modaalisuuden tai referoinnin tutkimisesta tai sanajärjestyksen tai lauseidenvälisten suhteiden tarkastelusta.

Onkin erikoista, ettei Suomessa ole ennen Pirjo Karvosen tutkimusta Oppikirjateksti toimintana julkaistu yhtään kirjoitettua tekstiä koskevaa fennistiikan väitöskirjaa. Väitöskirjoja, joissa tekstilauseita ja konkreettisia tekstejäkin analysoidaan, toki on ilmestynyt, mutta tekstianalyysin, tekstintutkimuksen alaan kuuluva, kirjoitettuja tekstejä käsittelevä monografia on tähän saakka puuttunut. Yhteistä tekstiin suuntautuvalla tutkimukselle Suomessa onkin se, että se on — keskusteluanalyysia lukuun ottamatta — hajanaista; tutkimustulokset ilmestyvät etupäässä yksityisten kirjoittajien artikkeleina.

Pirjo Karvosen väitöskirja (ja sitä edeltänyt lisensiaatintyö vuodelta 1992) luo siis kirjoitettujen tekstien ja tekstilajien tutkimuksen perustaa. Uraauurtavan urakan fennistiikassa Pirjo Karvonen on ottanut kantakseen myös tieteidenvälisyyden saralla: hänen tutkimuksessaan yhdistyvät kasvatustieteen, psykologisen lukemisentutkimuksen ja tiedon sosiologian kysymyksenasettelut kielitieteeseen ja suomen kielen tutkimukseen.

Teos alkaa tekstin, tekstilajin ja kontekstin käsitteiden pohdinnalla. Johdantoluvussa tekijä myös esittelee oppikirjoihin suuntautunutta aiempaa tutkimusta. Johdannossa tulee niin ikään esiin tutkimuksen teoriatausta: systeemis-funktionaalinen kieli-teoria ja kriittinen tekstianalyysi. Toinen

luku koostuu tutkimusongelman tiiviistä luonnehdinnasta, tutkimusmenetelmien ja aineiston esittelystä. (Aineistonahan ovat lukiossa käytettävät biologian ja maantieteen oppikirjat — tai oikeastaan valikoima oppikirjojen tekstejä.)

Varsinainen analyysiosuus etenee isoista kokonaisuuksista tekstin pienempiin yksiköihin. Tekijä aloittaa tekstien retorisen rakenteen tarkastelulla kolmannessa luvussa. Tarkastelun kohteena ovat tekstien temaattinen rakenne sekä koherenssi ja koheesio. Neljännessä luvussa on vuorossa oppikirjatekstin eräiden syntaktisten piirteiden analyysi. Huomion kohteena ovat nk. suhdelauseet, lauseenjäsenten rinnastus sekä itse asiassa virkkeen tason ilmiö: lauseyhdistykset. Viides luku keskittyy oppikirjojen sanaston analyysiin. Sanastoa Karvonen tarkastelee käsitteellistämisen ja kategorioinnin välineenä. Keskeiseksi tässä luvussa nousee termien asema oppikirjatekstissä.

Kolmen edellisen luvun tulokset Karvonen kokoaa yhteen kuudennessa luvussa, jossa hän esittää kokonaiskuvan oppikirjatekstin rekisteristä, oppikirjojen sanastollisista ja kieliopillisista sekä retorisista ominaisuuksista. Oppikirjatekstin luonnetta Karvonen hahmottelee sekä kvalitatiivisen analyysin tulosten perusteella, tarkasteltujen ilmiöiden keskinäisiä vaikutussuhteita eritellen että kvantitatiivisten yleiskatsausten avulla. Tutkimuksen päätösluvussa tekijä suhteuttaa oppikirjatekstejä tiedon, oppimisen, opettamisen ja koulun kontekstiin sekä nostaa esiin vielä uudelleen tärkeimpiä tutkimustuloksiaan kuvatakseen oppikirjatekstejä — toimintana.

Oppikirjateksti toimintana on teoreettisesti kunnianhimoinen kirja. Tekijä ottaa siinä kantaa moniin tekstintutkimuksen isoihin kysymyksiin ja esittää niihin enimmäkseen vakuuttavia vastauksia. Teoreettinen perehtyneisyys tukee tasapainoisella

tavalla aineiston perinpohjaista analyysiä. Karvosen tutkimuksen teoreettisena taustana on kriittinen tekstianalyysi sekä systeemis-funktionaalinen kieliteoria, mutta tekijä keskustelee teoksessaan myös laajemmin tekstintutkimuksen ja kielentutkimuksen perinteen kanssa.

Kirjan johdantoluvun nimi on provosoivasti »Teksti on teksti on teksti». Tulkitsen sen kannanotoksi parin vuosikymmenen takaiseen tekstintutkimukseen ja tekstilingvistiikkaan, (mielestäni varsin onnistuneeksi ja oikeutetuksikin) intertekstuaaliseksi tölväykseksi, joka ironisoi loputtomia tekstin ja tekstilajien määrittely-yrityksiä. Selkeää tekstin määritelmää Karvonen ei pyri antamaan. Hänen ratkaisunaan on esitellä tekstin käsitettä ja sen tutkimusperinnettä monipuolisesti. Karvonen päätyy korostamaan tekstienvälisyyttä, tekstin ja toiminnan suhdetta sekä tekstiä merkityksen yksikkönä.

Tekstin ja kontekstin suhde on pitkään pohdittu aihe. Pirjo Karvonen antaa tähän kysymykseen helpon ja toisaalta seurauksiltaan kauaskantoisen vastauksen: hän haluaa häivyttää tekstin ja kontekstin eron. Tähän näkemykseen on ensi lukemalta helppo yhtyä, mutta sloganin huumasta toivuttuaan joutuu miettimään, mitä sillä tarkoitetaan.

Viime vuosina on korostettu kontekstin kerroksisuutta ja monien kontekstien mahdollisuutta. Mm. keskustelunanalyttisesti suuntautuneet tutkijat puhuvat siitä, että lausumalla voi olla yhtä aikaa useita konteksteja, puhetoiminnan osallistujat sijaitsevat yhtä aikaa useissa konteksteissa. Tästä lähtökohdasta olisi voinut saada rakentavampia vastauksia kysymykseen tekstin ja kontekstin suhteesta. Itse en usko tekstin ja kontekstin eron häivyttämisen hyödyllisyyteen. Riippuen siitä, miltä kannalta tekstiä tarkastelee, näyttävät jotkin

kontekstit, jotkin kielelliset tai sosio-kulttuuriset seikat painavampina kuin toiset. Metodologisestikin tekstin tekstimäisyyden huomiotta jättäminen kuulostaa epärealistiselta — eikä se Karvosenkaan kirjassa onneksi toteudu, päinvastoin, suomen kielen tutkimuksen kannalta teoksen painavinta antia on juuri perusteellinen tekstilingvistinen analyysi.

Pirjo Karvosen teoksen nimi herättää kysymään, millaista toimintaa voi oppikirja olla? Mm. puheaktiteorian myötä olemme oppineet ymmärtämään kertomisen, kysymisen, pyytämisen — kielenkäytön — toimintana. Hyppäys ideaan tekstistä toimintana tuntuu kuitenkin vielä isolta. Tähän hyppyyn Karvosen tutkimus lukijaansa rohkaisee. Ajatus tekstistä toimintana selittyy tekijän puolustamasta laajasta tekstikäsityksestä: staattinen objekti, yhdessä esiintyvien kielenpiirteiden joukko, ei ole toimintaa. Toiminta on yhteisöllinen prosessi, johon osallistuvat niin kirjoitettu teksti kuin sen kirjoittajat ja lukijat, instituutiot, jotka sen ovat tuottaneet ja jotka sitä levittävät ja yhteisö, joka antaa sille merkityksen. Karvonen kirjoittaa:

Etsin keinoja kuvata tekstiä yhteisön toimintana, en pelkkänä kielellisten rakenteiden joukkona. Kysymys tekstilajista, genrestä, on muotoiltavissa kysymykseksi yhteisön toiminnasta: millä tavoin sosiokulttuurinen konteksti muokkaa tekstin. (S. 46.)

Kirjan otsikko on jämään myyvä. Tekijä onkin onnistunut kiteyttämään siihen tutkimuksensa ydinajatuksen: kielenilmaukset tekstissä, niiden tuottaminen ja tulkinta on nähtävä yhteisöllisenä toimintana. Tästä syystä tutkimuskohteena eivät ole varsinaisesti mitkään nimenomaiset oppikirjat (vaikka aineisto onkin hyvin rajattu ja tutkitut teokset kirjattu lähdeluetteloon), vaan lukion luonnontieteellisten oppikirjojen diskurssi, joka on paitsi ahtaasti kielellinen

myös yhteiskunnallis-kulttuurinen ilmiö. Oppikirjateksti on Karvosen mukaan toimintaa, joka vaikuttaa siihen, miten lukiolaiset hahmottavat opetettavia ilmiöitä, ja heidän käsitykseensä siitä, mitä tieto on.

On yllättävää, että Karvosella ei ole kovin paljon sanottavaa oppikirjojen kulluttajien ja itse kirjojen suhteesta. Hän ilmoittaa jättävänsä »todellisen lukijan» tutkimuksen ulkopuolelle. Lukijoiden huomiotta jättäminen tuottaa harhan oppikirjatekstien autonomiasta — samalla kun puhutaan tekstien yhteisöllisyydestä. Oppikirjatekstit saavat näin liiankin suuren merkityksen suomalaisen yhteiskunnan koulutusjärjestelmän ja sosiaalistamisprosessin työkaluna. Pelkkä oppikirja ei välttämättä määrää sitä, miten lukiolainen luokittelee ympäröivää maailmaa, eikä sitäkään, mitä hän pitää tietona. Karvosen tarkka oppikirjatekstin analyysi kertoo kyllä paljon siitä tiedonkäsityksestä, jota yhteiskuntamme jäseniksi koulutettaville tarjotaan.

Kontekstin osuuteen Pirjo Karvosen analyysissä kytkeytyy toinen, konkreettisempi ongelma. Teoksessa tarkastellaan vain oppikirjatekstejä, ei esimerkiksi kuvituksen tai taiton ja tekstin suhdetta tms. Nykyoppikirjassa taitto ja kuvasuunnittelu, kuvatekstit ja monet sivulla kuljeskelevat irralliset ainekset ovat hallitsevassa asemassa. Karvosen tutkimuksen esitystapa on kuitenkin sillä lailla paradoksaalinen, että oppikirjatekstit esitetään irrallisina välittömästä kontekstistaan, samalla kun ne pyritään ripustamaan laajempiin sosio-kulttuurisiin kehyksiin tarkasteltaviksi. (Asiaa sivutaan vain hyvin lyhyesti kahden autenttisen oppikirjasivun esittelyssä kirjan alkupuolella.)

Yksi kysymys, joka ei Karvosen kirjassa saa vastaustaan, on se, onko oppikirjateksti erilaista toimintaa kuin tieteellinen teksti. Myös luonnontieteen oppikirjojen erot tai yhtäläisyydet muihin oppikirjoihin

jäävät selvittelemättä. Lukijan oman pohdinnan varaan jää sekin, miten valitut oppikirjatekstit asettuvat oppikirjojen perinteeseen, joskin johdantoluvun lyhyt kolmen esimerkkitekstin esittely antaa siihen joitakin vihjeitä. Aivan selväksi ei käy sekään, miksi vertailuaineistoksi on valittu nimenomaan suurelle yleisölle tarkoitettuja luonnontieteellisiä artikkeleita.

Pirjo Karvonen kytkee toisiinsa tekstin, kontekstin ja ideologian sekä toisaalta ideologian ja tiedonkäsityksen. Ideologiasta puhuminen on yhteistä kaikille kriittisen tekstianalyysin edustajille. Puhe ideologiasta kielentutkimuksen yhteydessä lienee toisaalta monille lingvisteille outo kokemus. Karvonen pyrkii tutkimuksensa johdantoluvussa selvittämään käsitystään ideologiasta ja siitä, mitä hän ei ideologialla tarkoita. Hänen mukaansa »ideologia-käsitteellä kuvataan arkiajattelua ja todellisuuden diskursiivista rakentumista kielen välityksellä» (s. 30). Tämä melko pehmeä ja epämääräinenkin ideologia-käsitteen selvittely saa toki selvennystä konkreettisten tekstien analyyseistä pitkin kirjaa, mutta siitä huolimatta pidän sitä puutteellisenä. Kriittisen tekstianalyysin peruskäsitteistöön kuuluu ideologian ohella myös valta. Vallasta Karvonen ei kirjassaan puhu, vaikka kielen ja vallan ongelmat oppikirjadiskurssia tarkasteltaessa ovat ilmeiset. Esimerkiksi tarkastellessaan kirjan viidennessä luvussa maailman kuvausta ja käsitteellistämistä, reifiointia, hän nostaa esiin koko joukon kielen, ideologian ja vallan asymmetrioiden kannalta kiintoisia seikkoja — valtaa mainitsematta.

Pirjo Karvosen kirja vilisee eri tieteenalojen ja tutkimusalojen käsitteistöä. Tutkijan ote työkalustoonsa joutuu tässä vilkskeessä koetukselle. Esimerkiksi genren, toiminnan ja tekstilajin välillä ei tehdä käytännössä eroa, vaikka kaikkia kyllä kuljetetaan teks-

tissä mukana. Myöskään sellaisten peruskäsitteiden kuin koherenssin ja koheesion tarkoitteet eivät täsmenny.

Yksi keskeisimpiä Pirjo Karvosen tutkimuksessa käytettyjä yksityisiä käsitteitä on intertekstuaalisuus, jota lähestytään eri tavoin ja käytetään tulkinnan apuna eri tavoin. Tekstilajin normit sekä luonnontieteen, oppikirjojen ja viime kädessä koulun tapa käsitellä tietoa avautuvat Karvosen tutkimuksessa tekstienvälisyyttä tarkastelemalla. Tutkimuskohteensa homogeenisuutta Karvonen arvioi nimenomaan tekstienvälisyyden perspektiivistä: »[oppikirja]tekstit ovat keskustelussa samanmielisten tekstien kanssa» (s. 109). Tässä on kyse kriittisen diskurssianalyysin usein korostamasta luonnollistumisesta, joka Karvosen analyysissä ilmenee oppikirjatekstien virkkeiden temaattisessa rakentumisessa ja konektorien puuttumisessa: »presupponoitu tieto esitetään kyseenalais-tamamattomana ja kaikille yhteisenä» (s. 109–110).

Karvonen pohjaa intertekstuaalisuuden analyysinsa Norman Fairclough'n kovin laajaan intertekstuaalisuuden käsitteeseen ja sisällyttää siihen vielä lisää kielenkäytön ilmiöitä. Eri tieteenaloilta ja tutkimusperinteistä peräisin olevia sukulaiskäsitteitä käytetään rinnakkain niiden taustateorioita ja teoreettisten lähestymistapojen keskinäisiä suhteita selvittämättä. Seurauksena on mm. sellaisia sekaannuksia, että (sosio-kulttuuriset, kognitiiviset) skriptit niputetaan yhteen subtekstin käsitteen kanssa (s. 98). Eri tavoin toisiinsa Karvosen tekstissä kietoutuvat avoin ja implisiittinen intertekstuaalisuus sekä metatekstin, tekstuaalisen metaforan, metadiskurssin ja tekstideiksiksen käsitteet (esim. s. 81, 107). Tekstirefleksivisyyden ja tekstitietoisuuden käsitteet tuovat mukanaan jopa normatiivisen näkökulman (s. 107).

Toinen Karvosen tutkimuksessa usein

esiintyvä ja lukemattomien tutkijoiden, tutkimusperinteiden ja eri tieteenalojen helli-mä ja harrastama ilmiö on metafora. Oman metaforakäsityksensä Karvonen on omak-sunut melko suoraan systeemis-funktionaa-lisesta kieliteoriasta, Hallidaylta. Hallidayn tapa puhua metaforasta on kytköksissä ni-menomaan hänen kielioppiteoriaansa. Varsinainen metafora ei Hallidayta juuri kiin-nosta. Hän käyttääkin nimitystä leksikaali-nen metafora tarkoittaessaan sitä, mitä vuosituhannet on totuttu metaforaksi nimittä-mään. Tämän käytännön on myös Pirjo Karvonen tutkimuksessaan omaksunut. Hän tosin pyrkii laajentamaan leksikaali-seksi nimittämänsä metaforan analyysia tekstuaalisempaan suuntaan viittaamalla mm. kognitiiviseen metaforateoriaan.

Hallidayn kieliopin kalustoon kuuluu myös käsite kieliopillinen metafora, jota hän käyttää kuvaamaan sellaisia kieliopil-lisia rakenteita, joissa kategoriat ovat muus-sa kuin niille tyypillisessä käytössä (esim. kun nominaalistuksessa verbistä tulee sub-stantiivi). Kieliopillisen metaforan käsitteen on suomen kielen tutkimukseen tuonut juuri Pirjo Karvonen 1990-luvun julkaisuissaan. Karvonen (sen paremmin kuin Halliday-kaan) ei kuitenkaan pyri selvittämään varsinaisen metaforan ja kieliopillisen me-taforan keskinäistä suhdetta.

Hallidayta seuraten Karvonen jakaa kieliopillisen metaforan edelleen kolmia: intersoonalliseen, tekstuaaliseen ja idea-tionaaliseen metaforaan. Tämä käsittekol-mikko on ongelmallinen. Intersoonal-linen metafora kätkee sisäänsä ymmärtääk-seni modaalisuuden eri ilmenemismuotoja. Tekstuaalinen metafora taas kytkeytyy jo edellä mainittuihin tekstideiksikseen, me-tatekstiin ja metadiskurssiin. Jäljelle jää vain ideationaalinen metafora, jota Karvo-nen työssään pääasiassa käsittelee.

Ongelmallisuudestaan huolimatta kieli-opillinen metafora osoittautuu Karvosen

▷

tutkimuksessa tärkeäksi ja käteväksikin käsitteeksi. Se paljastuu oppikirjatekstien sanastollisten ja syntaktisten ominaisuuksien yhteiseksi nimittäjäksi, jonka avulla teksteistä havaitut ilmiöt jäsentyvät selkeästi ja joka opastaa tutkimuksen lukijaa hahmottamaan oppikirjatekstien kielenkäytön kokonaiskuvan. Kieliopillisen metaforan ja leksikaalisen tiheyden suhteen analyysi onkin Karvosen tutkimuksen ydin (jonka tekijä tosin on kalliin aarteen tavoin kätkenyt valjun otsikon »rekisterin kieliopillis-leksikaaliset ominaisuudet» alle lukuun 6.1).

Karvosen tutkimuksen aineisto ei ole kovin laaja (1 378 virkettä kuudesta kirjasta). Tekijä perustelee aineistonrajaustaan kvalitatiiviseen analyysiin keskittymisellä sekä sillä, että aineisto on kovin homogeeninen. Hän on varmasti oikeassa paneutuessaan oppikirjatekstien eri piirteiden laadulliseen analyysiin, mutta toisaalta lukijan uskoa aineiston homogeenisuuteen horjuttavat muutamat kvantitatiivisen analyysin epätasällisyydet ja puutteet.

Oppikirjatekstin rekisteriä käsittelevän kuudennen luvun loppupuolelle sijoittuu oppikirjatekstien ja vertailuaineiston kvantitatiivinen tarkastelu. Kiinnostavuudestaan huolimatta se on Karvosen kirjan puutteellisimpia ja ylimalkkaisimpia osuuksia. Paikoin kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen analyysin päämäärät sekoittuvat. Näin käy esimerkiksi pohdittaessa nominilausekkeiden rakenteellisia erityispiirteitä, joita tekijän mukaan ei voi automaattisesti (siis tietokoneanalyysin keinoin) tavoittaa (s. 191). Jos laadullisia eroja lähtee hakemaan, voi pohdita, olisiko tästä verraten pienestä aineistosta ollut syytä poimia ne käsin. Karvonen toteaa myös: »Substantiivityyppien määrä suhteutettuna lauseiden määrään kertoo tekstistrategiasta: jokainen lause tuo tekstiin uuden tarkoitteen» (mp.). Tässäkin

määrällisen ja laadullisen analyysin keinot ja päämäärät sekaantuvat; substantiivityyppien määrä ei kertone mitään niiden tarkoitteiden tunnettuudesta.

Kvantitatiivinen analyysi nostaa esiin kysymyksen siitä, mikä on valittujen esimerkkitekstien suhde koko aineistoon ja edelleen mikä on kokonaisten tekstien suhde Karvosen kirjassaan esimerkkeinä käyttämiin tekstikatkelmiin. Ongelmallisia tässä suhteessa ovat sanaston ja syntaksin piirteitä kokoavasti (ja vertailuaineistoon suhteutuen) esittelevät taulukot 8 ja 9 tulkintoihin. Niistä puuttuu lukuja, lisäksi tekijän tulkinnat ovat epätarkkoja ja harhaanjohtaviakin. Päinvastoin kuin tekijä väittää, esitettyjen lukujen perusteella on lähes mahdotonta hahmotella systemaattisia leksikaalisia tai syntaktisia eroja oppikirjatekstien ja vertailuaineiston välille; laskelmiin valittujen oppikirjatekstienkin välillä on melkoisia eroja. Toisaalta Karvosen kirjan esimerkkien ja niiden analyysin perusteella hahmottuu oppikirjateksteistä melko yhtenäinen kuva. Tämän kuvan tukevoittamiseksi tehdyt laskelmat on siis mitä ilmeisemmin tehty liian pienestä otoksesta.

Ensi silmäyksellä Pirjo Karvosen työ on kompakti tutkimus kapeasta alasta, parisaataa sivua muutamasta lukion biologian ja maantieteen oppikirjasta. Tämä vaikutelma hälvenee pian, kun kirjaan tutustuu. Pirjo Karvonen on ottanut selvitetäväkseen laajoja kysymyksiä tekstin olemuksesta, tekstilajin ominaislaadusta, tekstin retorisisesta rakentumisesta ja tekstienvälisyydestä opetustilanteeseen ja tiedon sosiologiaan. Laajasta ja monipuolisesta tehtävästään hän on selvinnyt hyvin. Eri mieltä voi olla aineiston rajauksesta, valitusta pelkästään synkronisesta näkökulmasta sekä joistakin tekstien analyysin pohjalta tehdyistä tulkinnoista. Tekijä on ollut paikoin malttamaton joh-

topäätöksien teossa. Tarkkuutta olisi voinut vaatia termien käytössä. Myös termien määrää olisi voinut vähentää. Esitystapa ja tutkimuksen perusrakenne on selkeä, vaikka kielenkäytössä onkin paikoin puutteita. Lähdekirjallisuutta on runsaasti, ja apuna käytetty tutkimus on aiheen kannalta relevanttia ja monipuolista.

Pirjo Karvosen tutkimuksen olemukseen vaikuttaa olennaisesti se into, jolla tutkimusta on tehty. Tekijän sitoutuneisuus työhönsä ja luottamus sen yhteiskunnalliseen merkittävyyteen tempaa väistämättä lukijan mukaansa. Tästä sitoutumisesta seuraa myös työn koherenssi. Kriittisen tekstianalyysin käsittein ilmaistuna tekstin ideologia opastaa lukijaa tulkitsemaan sen koherentiksi kokonaisuudeksi, se ohjaa odottamaan aineiston monipuolisen analyysin jälkeen jotakin muuta kuin tavalista tiivistelmää: hoito-ohjeita. Harva fennistinen väitöskirja päättyy suuren näkyyn kielestä, tiedosta ja kasvatuksesta. Kriittisen kielentutkimuksen perinteen mukaisesti Pirjo Karvonen ei tyydy deskriptioon vaan haluaa myös selittää kuvaamansa ilmiön ja asettaa sen yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Vastoin aiempaa perinnettä hän myös esittää parannuksia havaitsemiinsa epäkohtiin. Tässä yhtyvät kriittisen

kielentutkimuksen ja kielenhuollon tiet. Karvosen tutkimus sijoittuu tieteiden- ja tekstienvälisyyden verkkoon, käy dialogia suomalaisen kielentutkimuksen ja luettavuuden, oppimisen ja tiedon rakentumisen tutkimuksen kanssa.

Menetelmiensä ajantasaisuuden ja tulostensa kiinnostavuuden puolesta Pirjo Karvosen tutkimus asettuu luontevaan keskusteluyhteyteen kansainvälisen tekstilajeja ja tekstin rakentumista koskevan tutkimuksen sekä kielen ja ideologian kriittisen tutkimuksen kanssa. Edellä olen — niin kuin väitöskirjojen arvioinneissa on tapana — esittänyt koko joukon kriittisiä huomautuksia kirjan ansioiden esittelyn ohella. Nämä ansiot tietysti painavat enemmän kuin puutteet. Tästä kertonee myös teoksen innokas vastaanotto: harva suomen kielen väitöskirja on heti ilmestyttyään näkynyt niin monissa alan julkaisuissa ja opinnäytetöissä. Fennistisen tekstintutkimuksen esikoisella on ollut kysyntää. ■

JYRKI KALLIOKOSKI
Suomen kielen laitos,
PL 3 (Fabianinkatu 33),
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti: *Jyrki.Kalliokoski@Helsinki.Fi*

KULTTUURINEN KIRJOITTAMISTAITO TUTKIMUSKOHTENA

Anna Mauranen *Cultural differences in academic rhetoric. A textlinguistic study.* Scandinavian University Studies in the Humanities and Social Sciences, Vol. 4. Peter Lang, Frankfurt am Main 1993. XI + 280 s. ISBN 3-631-46474-6.

Anna Maurasen väitöskirjan aiheena ovat kulttuurierot tiedeteksteissä. Tutkimus on tekstuaalinen (tarkastelun kohteena ovat tekstilingvistiset muuttujat ja aseena tekstintutkimuksen metodit), reto-

rinen (tutkittavana ovat vakuuttamaan pyrkivät tieteelliset tekstit) ja kontrastiivinen (vertailtavana ovat suomalaisten suomeksi ja englanniksi sekä syntyperäisten englanniksi kirjoittamat tieteelliset artikkelit). Tut-